

Bodem en ondergrond in de Omgevingswet - wat adviseren we Nederland?

Het project 'Samen de diepte in' heeft als doel om gezamenlijk stappen te zetten bij de integratie van het onderdeel bodem & ondergrond onder de Omgevingswet. Gezien het feit dat de Omgevingswet streeft naar een integrale benadering van de totale fysieke leefomgeving in relatie tot het invullen van uiteenlopende maatschappelijke belangen, is dit geen eenvoudige opgave. Het is dan essentieel om van elkaar te blijven leren, zodat niet iedereen het wiel opnieuw hoeft uit te vinden en men elkaar kan enthousiasmeren. Met dat in het achterhoofd organiseerde het team van SDDI op donderdag 6 februari 2020 een bijeenkomst met als thema: *'wat adviseren we Nederland en welke tips geven we elkaar?'*.

Martijn Mekking opent namens het uitvoerend consortium de middag met het tonen van een filmpje: 'Haarlem ondersteboven'. De animatie in het filmpje toont hoe Haarlem bezig is de ondergrond bij ruimtelijke ontwikkeling te betrekken. Op beeldende wijze wordt duidelijk dat de ondergrond van belang is bij allerlei maatschappelijke opgaven en eigenlijk overal mee is verweven. Daarnaast toont het filmpje ook dat er steeds meer druk op de ondergrond komt te liggen, zeker als de ondergrond niet op evenwichtige wijze wordt meegewogen bij de ontwikkelingen bovengronds. De animatie sluit dan af met de oproep om ondergrondse thema's op alle niveaus, breed, integraal en vroegtijdig te betrekken bij ruimtelijke ontwikkelingen. *'blijven we langs elkaar heen leven, of gaan we samenwerken?'*
<https://www.youtube.com/watch?v=Bs0a1RahKRc>

Wat speelt er in de regio's

Na het inspirerende filmpje werd de vraag gesteld aan de verschillende regio's waar zij nu mee bezig zijn in relatie tot bodem en ondergrond onder de Omgevingswet. Waar lopen ze tegenaan en waar zouden zij advies bij willen ontvangen uit de andere regio's?

Drenthe

Klaas van der Veen vraagt zich voornamelijk af welke rol de omgevingsdiensten hebben bij de invulling van beleid onder de Omgevingswet. Klaas ziet dat er veel kennis aanwezig is bij de omgevingsdienst in Drenthe en dat ze op basis daarvan een fikse bodemopgave voorzien. Hoe bepaal je bijvoorbeeld de balans tussen beschermen en benutten van de bodem en ondergrond? Ondanks de gevoelde urgentie ervaart hij nog te weinig interactie met gemeenten en provincie, terwijl dat de (toekomstige) beleidsmakers zijn.

Zaanstad

Ronnie Hekkenberg geeft aan dat in Zaanstad veel activiteiten lopen, waarbij de ondergrond een rol speelt. Nog voordat Zaanstad als regio aansloot bij

SDDI, is een samenwerking met Deltares aangegaan om de ondergrond beter in beeld te krijgen. Na ruim een jaar actief samen met SDDI is er inmiddels steeds meer ambtelijke bewustwording rond het onderwerp gecreëerd. Het belang is duidelijk, maar de volgende stap blijft lastig. 'Ja, er zijn problemen en de ondergrond kan een bijdrage leveren bij oplossingen, maar hoe dat dient te worden aangevlogen en welke consequenties er aan verbonden zijn is nog niet helder. De volgende stap zetten wordt als een worsteling ervaren.

Twente

Jos de Mol geeft aan dat Twente heel erg op de lijn van agenderen en verbinden zit. Het agenderen lukt aardig in Twente en ook bij het verbinden maken de Twentenaren progressie. Het verbinden geschiedt voornamelijk door gebruik te maken van (bestaande) netwerken. In Twente zijn er bijvoorbeeld uitgebreide netwerken voor energie, klimaat of landbouw. Jos adviseert dan ook om als 'bodemspecialist' aan te haken bij dergelijke netwerken. Wel onderkent Jos dat het niet altijd zo eenvoudig is als het klinkt. Veel deskundigheid is over de loop der jaren verloren gegaan door personeelsverloop en door de integrale insteek worden aanvullende competenties gevraagd. Twente heeft als regio het voordeel om te beschikken over drie Wbb bevoegde gezagen die beschikken over relatief veel kennis en vergeet ook vooral de kennisinstellingen en adviesbureaus niet om bij te schakelen', sluit Jos zijn verhaal af

Midden-Holland

Bernd van den Berg van de omgevingsdienst Midden-Holland vraagt zich vooral af wanneer je data, informatie en kennis precies moet inzetten. Het contact met de gemeente is aanwezig, maar de wijze en timing van kennisoverdracht in relatie tot de ruimtelijke vraagstukken is niet eenduidig aan te wijzen. Bernd zegt zelf dat dit komt omdat gemeenten op een of andere wijze niet open staan voor informatie aan de voorkant van het proces.

Samen de diepte in bodem & ondergrond in de Omgevingswet

Goeree Overflakkee

Goeree Overflakkee is onderdeel van een nieuwe regio binnen het project SDDI, namelijk Rijnmond. Zij hebben een interessant initiatief genomen om een 'proef omgevingsplan' op te stellen. Uiteindelijk moeten de gemeenten een omgevingsplan in de kast hebben liggen, maar hoe doe je dat eigenlijk? Wat neem je over uit de 'bruidsschat', Waar leg je eigen accenten?, Hoe leg je verbinding met de verbrede thema's? Eén ding is duidelijk: het Omgevingsplan wordt echt wel anders dan het huidige bestemmingsplan en bij de invulling is ondersteuning nodig.

Gelderland

Trudy van der Berg, werkzaam bij de omgevingsdienst Vallei en IJssel, geeft aan dat het voor Gelderland niet mogelijk is om beknopt te verwoorden waar de provincie mee geholpen is. Ze kan onmogelijk over de gehele provincie spreken, daar is het domweg te groot voor. Sterker nog, Trudy ervaart duidelijke verschillen in haar eigen regio, tussen de gemeente Apeldoorn als grote broer en de drie kleine gemeenten. Ze ziet de rol van de omgevingsdienst vooral als verbindende schakel en bron van kennis. 'Maar', zegt ze, 'ook wij als omgevingsdienst beschikken niet over een oneindige hoeveelheid kennis'. Zo weten we veel over grondwater(dynamiek), maar moeten echt bij andere aankloppen als het bijvoorbeeld gaat om energietransitie. Dat maakt het ook voor de omgevingsdienst moeilijk om de rol van de ondergrond in het integrale geheel te plaatsen. Henk Driessen haakt hierop in door te vermelden dat hij als vertegenwoordiger van de provincie toch wel trots is op het Gelders Ondergrond Overleg dat juist bij dit soort nieuwe thema's kan ondersteunen. Het netwerk fungeert als verbindende schakel binnen de provincie en agendeert onderwerpen die van belang zijn. Dergelijke netwerken ziet Henk steeds meer als model voor de toekomst. 'Eigenlijk is SDDI ook zo'n netwerk en dat zou niet moeten stoppen na de zomer', sluit Henk zijn verhaal af.

Midden- en West-Brabant

De regio werkt intensief met de gemeenten waar al actie zit, maar vindt het moeilijk om de overige (minder actieve) gemeenten hierbij aan te haken. Er zijn dan ook zorgen bij de provincie in hoeverre al die gemeenten de urgentie wel inzien van adequaat omgevingsbeleid. Vaak wordt wel de intentie uitgesproken, maar ontbreekt het vervolg. Op basis van de intensieve samenwerking met 6 à 7 gemeenten, kan men zeggen dat er vooral vragen rondom de bredere thema's spelen. De regio zegt geholpen te zijn met *bouwstenen* voor goed opgebouwde Omgevingsvisies en Omgevingsplannen.

Activiteiten

Binnen het project SDDI bieden we veelal procesbegeleiding aan de regio's. Zo ondersteunen we bodemspecialisten met inhoudelijke thema's en brengen we hen in contact met programmamanagers van de Omgevingswet. Eén van de kerntaken van ons project is het ontsluiten van de geleerde lessen binnen en buiten de regio's (hiervoor verwijzen we graag naar onze website, www.samendediepte.nl). Op basis van onze ervaringen en de wensen uit de regio's zoeken we tevens aansluiting met aanvullende projecten om te verweven in SDDI. Zo is aansluiting gezocht met de volgende projecten en programma's:

- Delta programma ruimtelijke adaptatie;
- Bodembeheer van de toekomst;
- 4D visualisatie van de ondergrond (in samenwerking met Deltares);
- Synergie in kennisland;
- POP-UP (nieuwe stoffen in beleid en regelgeving);
- DNA klimaatbestendige stad;
- Verrijkende landbouw;
- Cursussen ondergrond in de Omgevingswet.

Naast deze activiteiten werken we ook aan de volgende activiteiten om het leer- en opschaaleffect zo optimaal mogelijk vorm te geven:

- Inzet van Young Professionals (KOBO-HO);
- Symposium Bodembreed;
- Bijeenkomsten in samenwerking met JongBODEM (voorheen JongSTRONG);
- Samenwerkdagen SDDI;
- Interne kennisdeling binnen bedrijven.

Producten

Hoewel het project SDDI veelal procesmatige ondersteuning behelst, werken we ook aan een drietal specifieke producten:

- Ontwikkelingscurve
- Huiswerk klaar?
- Kennisdocument

Ontwikkelcurve

De transitie naar de Omgevingswet wordt veelal vergeleken met een cultuurverandering. De ene regio is verder dan de andere. Het is goed om als regio (gemeente / waterschap / provincie) te realiseren

Samen de diepte in

bodem & ondergrond in de Omgevingswet

waar men zich bevindt in de ontwikkelingscurve. Zo kan men adequaat inspelen op de stappen die de regio (nog) moet ondernemen om de transitie naar de Omgevingswet te laten slagen. Daarnaast biedt het ons als consortium een hulpmiddel bij de programmatische aanpak in de verschillende regio's

De aangehaalde cultuurverandering kan in verschillende fasen worden ontleed. We onderscheiden hierbij de volgende fasen:

1. Signaleren;
2. Agenderen;
3. Verbinden en stimuleren;
4. Tonen en stimuleren;
5. Loslaten.

Huiswerk klaar?

Hoewel het project SDDI veelal procesmatige ondersteuning behelst, werken we ook aan een aantal kennisproducten. Zo werken we aan het product 'Huiswerk klaar', waar we, met behulp van het aloude kaartspel 'klaverjassen', nagaan of we

voldoende voorbereid zijn op de komst van de Omgevingswet.

Een belangrijke constatering is dat er veel tegelijkertijd speelt. De energiecollega's bereiden een regionale energiestrategie (RES) voor, waarin bodemenergie een belangrijke rol speelt en waarin verbindingen tussen energie-aanbod en energievraag ondergronds verlopen. De ruimteclaims vanuit de RES komen bovenop de ruimtelijke adaptatie die is ingegeven vanuit klimaatverandering. Er antwoorden te bieden. Het is essentieel dat je voor dat vraagstuk klaar bent, ofwel je huiswerk af hebt.

Wie bekend is met klaverjassen, weet hoe belangrijk het is je hand (je beschikbare kaarten) op waarde te kunnen schatten. Normaal gesproken is de Aas (bv. gebied kennen) de hoogste kaart, maar als de kleur 'schoppen' éénmaal troef is, komen daar plotseling de Boer (bv. opgaven in beeld) en de 9 (bv. bodem in beeld) boven drijven. Op deze wijze proberen we op speelse wijze duidelijk te maken dat de lokale

Huiswerk klaar?
Wiens huiswerk?
Wie kijkt na?
Wat is de troefkaart?

Samen de diepte in bodem & ondergrond in de Omgevingswet

ambities van belang zijn bij beleidsuitwerkingen, iets wat een steeds belangrijkere rol gaat spelen onder de Omgevingswet. Daarnaast zijn ontwikkelingen (in het spel) bepalend hoe je je kaarten uitspeelt.

Let wel, niet iedereen moet alle onderdelen kennen. Het gaat om een correcte rolverdeling en een goed netwerk. Weet bij wie je moet aankloppen.

Kennisdocument

Het kennisdocument gaat in op ervaringen en inzichten die we opdoen in het project 'Samen de diepte in' zelf in projecten die hierop aansluiten. Het betreft een levend document die de komende maanden verder wordt uitgewerkt. Onderdeel van het kennisdocument zijn de geleerde lessen. Tot nog toe zijn er 11 lessen gedestilleerd, welke nader zijn beschreven op onze website.

1. De ontwikkeling van de Omgevingsvisie wordt vaak vooruitgeschoven;
2. Basiskennis Omgevingswet (algemeen) is aanwezig;
3. Onduidelijkheid ten aanzien van verantwoordelijkheden;
4. Er is een sterke wens voor een visueel bodemverhaal;
5. Een actievere houding ten aanzien van de voorbereiding is gewenst (huiswerk klaar);
6. Netwerken is een essentiële vaardigheid;
7. Organiseer bestuurlijke urgentie op verschillende disciplines;
8. Het eindresultaat hoeft geen fysiek product te zijn;
9. Werken aan casussen uit de praktijk helpt;
10. Het betrokken houden van kleine gemeenten is een uitdaging;
11. Als procesbegeleider zijn initiëren, meewerken en verbinden belangrijke competenties.

Vanuit de aanwezigen in de zaal wordt instemmend gereageerd met de uitleg van Alzira. "Het is heel herkenbaar." Wel vraagt Henk Driessen van de provincie Gelderland zich af wat de lessen nu eigenlijk betekenen voor het vervolg: "welke acties zijn er aan verbonden?". Hiermee speelt hij in op de nadere uitwerking van het kennisdocument. In de komende maanden worden namelijk concrete aanbevelingen in relatie tot de geleerde lessen gemaakt.

Heb ook aandacht voor de ambtelijke managementlaag. Naast bestuurlijke bewustwording is het ook belangrijk om na te denken hoe men door de ambtelijke managementlaag kan komen om echt verandering bij de implementatie / uitvoering van beleid te bereiken. Dit wordt, zoals Willem Hendriks het verwoord ook wel: 'het boorboren van de ambtelijke kleilaag' genoemd.

Aansluiting met andere projecten

Bodembeheer van de toekomst

Het project 'bodembeheer van de toekomst' (BvdT) is onlangs van start gegaan, met als doel het opstellen van concrete bouwstenen voor in het Omgevingsplan. Gert de Kruijf licht het project in een korte pitch toe. De omgevingsvisie streeft ernaar om alles in samenhang te benaderen en biedt daarbij zoveel mogelijk vrijheden. Toch is dit project in het leven geroepen om concrete voorbeeldregels te bieden aan beleidsmakers bij de gemeente. Het is namelijk niet zo dat we straks zonder regels te werk gaan. Zoals Gert dit zegt; "de Omgevingswet is als een stradivarius, een prachtig instrument, maar je moet er wel op kunnen spelen". Op onze website is een aparte pagina ingericht die dieper ingaat op BvdT.

3/4D Visualisatie ondergrond

Linda Maring neemt het woord om een en ander te vertellen over het projectvoorstel over visualisatie van de ondergrond dat Deltares samen met 'Samen de diepte in' heeft ingediend. "Visualiseren", zo zegt Linda, "is al jaren een belangrijke wens". Iedereen die met de ondergrond bezig is, vraagt hoe hij of zij de ondergrond beter voor het voetlicht kan brengen. Men wil beter en sneller inzicht krijgen in wat er zoal speelt onder het maaiveld om zo meer bewustwording te creëren dat de ondergrond belangrijk is (soms zelf bepalend) voor ruimtelijke ontwikkelingen. Er is volgens Linda al veel gedaan, maar de volgende stap is om ondergrond data van meerwaarde te laten zijn bij ruimtelijke processen. De visualisaties moeten als het ware een handelingsperspectief bieden. Momenteel is het project in de kwartiermakersfase. Veel gemeenten en provincies hebben al hun steun aan het projectvoorstel uitgesproken.

Uit het zaal komt de vraag hoe de visualisaties worden geïnterpreteerd. Linda antwoordt hierop dat de modellen moeten worden gebruikt als informatiebron bij besluitvorming. Er zijn altijd experts / mensen nodig om de gegevens in de visualisatie te interpreteren. "We kunnen niet met tools de mensen vervangen".

Basis Registratie Ondergrond (BRO)

Tjaart Vos is gevraagd om iets te vertellen over de BRO. De BRO is ondergebracht onder drie verschillende ministeries en is ontwikkeld om zorg te dragen voor adequate datavoorziening met betrekking tot de ondergrond. Tjaart waarschuwt dat er serieuze problemen zullen optreden als we ons hoofd niet onder het maaiveld steken. Het is cruciaal om de ondergrond naar de voorgrond te schuiven bij

Samen de diepte in bodem & ondergrond in de Omgevingswet

ruimtelijke ontwikkeling. Door op voorhand over de ondergrond na te denken in je projecten breng je bovendien faalkosten omlaag. De BRO biedt hier een belangrijke tool bij, maar de intreding van de wet (en andere dataregisters) zorgen er ook voor dat we ons moeten verdiepen in een andere taal. We krijgen steeds meer te maken met ICT'ers. Visualisaties, zoals eerder besproken zijn welkom, maar men moet zich altijd realiseren dat dit simplificaties zijn van de werkelijkheid. Uiteindelijk is het ook van belang dat de achterliggende data wordt begrepen en correct wordt toegepast.

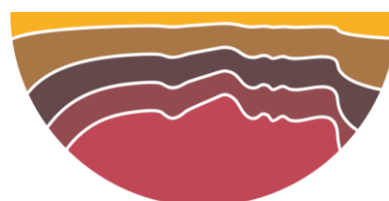
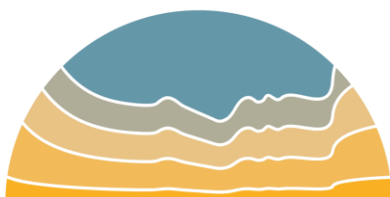
Om ervoor te zorgen dat bodem en ondergrond vooraf wordt meegewogen bij ruimtelijke ordening moeten er een aantal 'Elephants in the room' worden verjaagd. Tjaart noemt de volgende punten, waar aan moet worden gewerkt:

- Grondonderzoek verstoort planning;
- Kennis brengt aansprakelijkheid;
- Hoe meer kennis vooraf, hoe minder budget er over blijft;
- Ondergrond is altijd een verrassing;
- Datawetenschappers hebben geen verstand van de ondergrond;
- Bedreiging van onze positie in de organisatie;
- Het plaatje is de werkelijkheid;

Ten aanzien van de BRO zijn er veel vragen of over de invoering van milieugegevens. Waarschijnlijk gaat dit gebeuren, maar dat daar gaat nog wel een behoorlijke hoeveelheid tijd overheen. "Ga daarom niet achterover leunen", sluit Tjaart af.

Afsluiting

Na de terugkoppeling van de discussietafels (zie volgende pagina) wordt Corné Nijenburg gevraagd om zijn reflectie te geven ten aanzien van deze bijeenkomst. Hij geeft aan dat er naar zijn mening te veel naar Den Haag wordt gekeken, alsof het daar gebeurt. Kijk eerst naar je eigen regio en stel vast welke ambities en opgaven er spelen in de regio. Als je dat op orde hebt, vraag dan aan Den Haag of zij de condities kunnen scheppen om aan de regionale ambities te kunnen voldoen. "Weet wat je precies aan Den Haag wilt vragen".

Terugkoppeling discussietafel - Wat adviseren we Nederland?

Kies je moment in RO proces

Tip aan de regio's:

- Breng de ondergrond op begrijpelijke wijze in beeld en maak informatie beschikbaar;
- Wees bewust van het krachtenspel (wie is aan zet? / wat is de rolverdeling?)
- Biedt aanknopingspunten hoe het wel kan. Dus niet alleen knelpunten benoemen.

Tip aan de Nederland:

- De relatie tussen de omgevingsdienst en de gemeenten is teveel gebaseerd op financiële verhoudingen. Het zou veel meer moeten worden gestuurd vanuit inhoudelijke overwegingen.
- Een bodemtoets zou een meerwaarde zijn bij ruimtelijke processen.

Welke ondersteuning / kennisontwikkeling is gewenst:

- 4D bewustzijn;
- Digitalisering: moderne software/hardware en nieuwe technieken.

Doorpakken

Tip aan de regio's:

- Tussen de visie en het plan moet een gebiedsanalyse met kansen en knelpunten worden gemaakt;
- Informatie en data is belangrijk onderdeel om te kunnen doorpakken;
- Agenderen kost tijd.

Tip aan de Nederland:

- Er is een inhaalslag nodig om de data op orde te krijgen;
- Er is meer capaciteit nodig om de ambitieuze doelstellingen van de Omgevingswet te behalen.
- Creëer een nieuwe functie 'regisseur / makelaar van de ondergrond;

Welke ondersteuning / kennisontwikkeling is gewenst:

- Op orde krijgen van de data → niet allemaal het wiel uitvinden;
- Hoe zorg je ervoor dat je werk doorgaat zodra je stopt (duurzaam bodembeheer).

Omgevingsplan

Tip aan de regio's:

- Investeer in kennis, inclusief gebiedsgenese en visualisatie;
- Draag zorg dat deze kennis goed wordt ontsloten;
- Wacht niet tot 2029, maar werk nu al aan regelgeving voor in het Omgevingsplan;

- Denk na hoe je de balans tussen beschermen en benutten van de ondergrond borgt in het Omgevingsplan;
- Ga na wat je ambities zijn, zodat je eventueel benodigde regels erop kan toespitsen;
- Denk goed na over de verhouding tussen je eigen opgaven en de regels die via de bruijschat worden doorgegeven aan de lokale overheden.
- Let op, bij het opstellen van het Omgevingsplan is het belangrijk om meerdere opgaven te verenigen. Om dit goed te doen zijn flexibele regels belangrijk.

Advies aan de Nederland:

- Het gat tussen het strategisch niveau (omgevingsvisie) en de implementatie (omgevingsplan) is te groot;
- De ingreep en effectrelatie is vaak moeilijk te vatten.
- Alles wat met de ondergrond te maken heeft wordt nog veel te vaak opzij geschoven. Urgentie wordt niet goed gevoeld.
- Er wordt teveel op korte termijn gekeken bij de invulling van het plan.

Welke ondersteuning / kennisontwikkeling is gewenst:

- Concrete bouwstenen voor in het plan
- Creëren van flexibele regels

Verwerking van maatschappelijke opgaven

Tip aan de regio's:

- Werk actief aan je netwerk: OD vs OD; gemeente vs OD; gemeente vs gemeente; gemeenten vs provincie
- Neem het woordje integraal serieus

Advies aan de Nederland:

- Landelijke initiatieven/bijeenkomsten → ga de regio's in;
- Betere informatievoorziening.
- Als je circulair en duurzaam door wilt gaan met bv NL, dan mag de ondergrond niet uit het oog worden verloren.

Welke ondersteuning / kennisontwikkeling is gewenst:

- Netwerk schakel